

درس خواندن بچه‌ها در روزگارانی که خبری از مدرسه به شیوه امروزی نبود، دغدغه بسیاری از افراد خوشنام و معتبر محله بود. یکی از کسبه قدیمی و خوشنام تجرش که نامش هنوز هم در یاد اهالی باقی مانده حاج‌اقامیرزا فرهمند است که در گویش محلی به او می‌فرمودند می‌گفتند. میرزا سواد قرآنی داشت و بسر حلال بودن کسب و کارش دقت می‌کرد. او سر راه رفتن به معازره، هر جا پسر بچه‌ها را می‌دید تشویق شان می‌کرد تا درس بخوانند و باسواد شوند. بعضی از پسر بچه‌های باز بگوش و گریزان از درس خواندن تا میرزا را می‌دیدند پا به فرار می‌گذاشتند. اما در میان آنها بودند افرادی که نصیحت میرزا را آویزه گوش خود کردند و حالا برای خودشان به جایی رسیده‌اند. یکی از آنها دکتر دندانپزشک حسن صالحی مقدم است که خاطراتی از جایزه‌های یک‌قرآنی میرزا دارد.

عباس صالحی از معتمدان محله تجرش روایتی را که از دکتر صالحی مقدم شنیده برایمان نقل می‌کند: «انظور که شنیده‌ام، میرزا درس مکتبی خوانده بود و سواد قرآنی داشت. هر وقت پسر بچه‌ها را در کوچه می‌دید از آنها می‌خواست سفت و سسخت درس بخوانند. گاهی هم به هر کدام که اهل درس و سواد بودند یک قرآن جایزه می‌داد. بچه‌ها در خانه‌ای که کنسار امامزاده صالح(ع) بود، جمع می‌شدند و پای درس میرزا می‌نشستند»

خاطره دیگر دکتر صالحی مقدم به زمانی برمی‌گردد که درس انگلیسی می‌خوانده‌است: «آن زمان علاوه بر اینکه پای درس میرزا مسجد زبان انگلیسی می‌خواندم تا میرزا بیاید و درس را شروع کند. وقتی خادم مسجد متوجه شد، به پدرم گفت اجازه نده پسر ت در درس بخواند، کافر می‌شود! میرزا وقتی این حرف را شنید مرد خادم را توی پاکت گذاشت و به او داد و گفت دیگر به خادم احتیاجی نداریم. تو با این حرف دزنت آدم‌ها را به بیراهه می‌کنی و بچه‌ها را از درس خواندن سرد می‌کنی.» حرف میرزا و تشویق به درس خواندن انگیزه‌ای شد تا دکتر صالحی مقدم درس خواندن را تا رفتن به دانشگاه در رشته دندانپزشکی ادامه دهد.

نخستین مدرسه اسلامی و انقلابی تهران

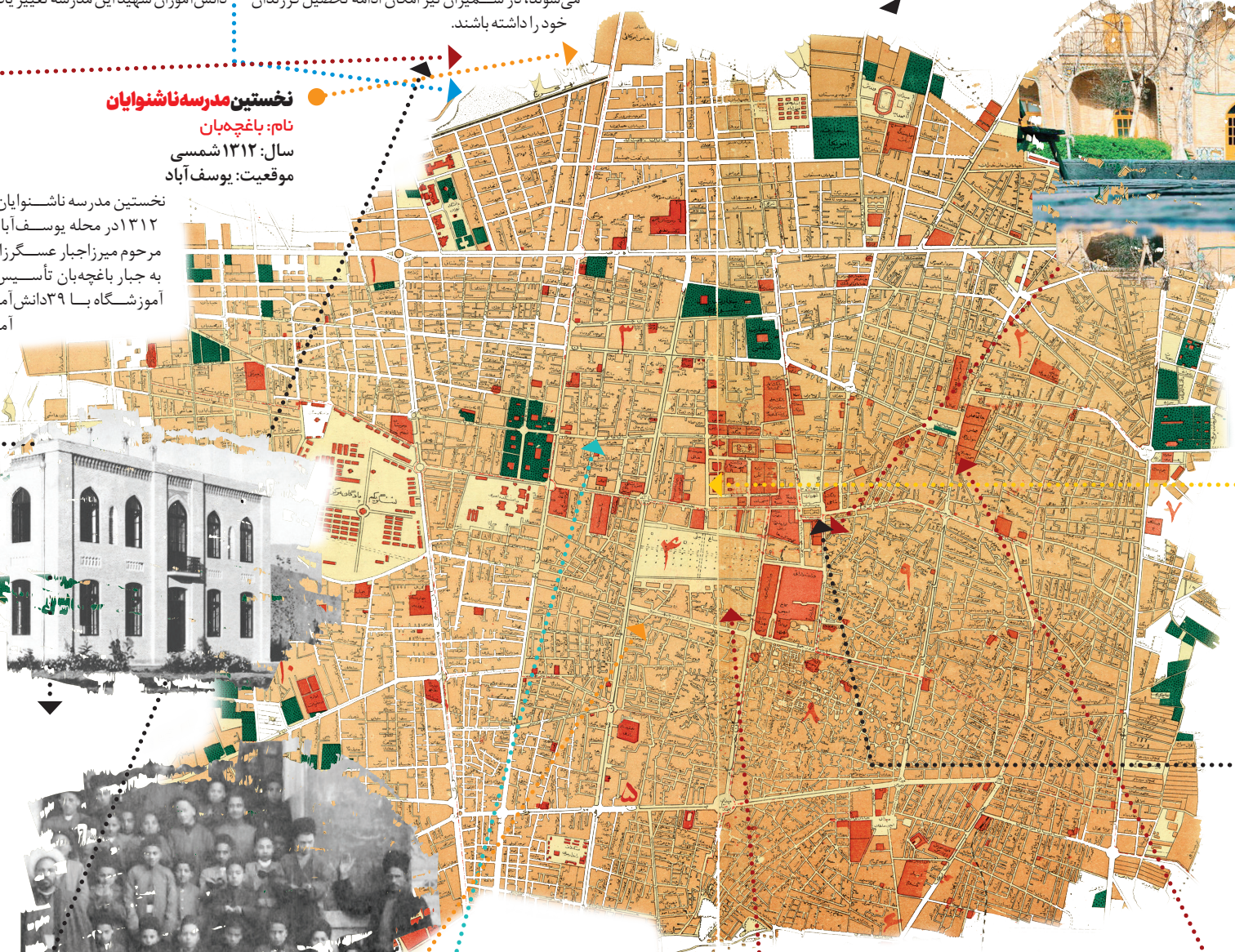
شهید بهشتی، رجایی و باهنر معلمان مدرسه کمال بودند

پس از جنگ جهانی دوم حاج شیخ عباسعلی اسلامی از فعالان فرهنگی و مذهبی امتیاز نخستین دبستان اسلامی را گرفت و مدرسه‌ای در محله نارمک برپا کرد. او به همراه پدانه سجلی از سیاستمداران معروف چراغ این مدرسه را روشن کردند و نخستین مدرسه اسلامی تهران را بنیان نهادند. در این مدرسه علاوه بر برنامه‌های درسی وزارت فرهنگ، قرآن، فقه و اصول عقاید اسلامی

تدریس می‌شد. فعالیت‌های دبیرستان کمال تنها به دانش و اخلاق خلاصه نمی‌شد و کم‌کم وارد حوزه سیاست شد. بالاخره با فشار ساواک در اسفندماه ۱۳۲۲ امتیاز دبیرستان لغو شد. این مدرسه بعد از انقلاب دوباره فعال شد. از مدرسان معروف مدرسه می‌توان به شهید محمدجواد باهنر، دبیر دین و زندگی، شهید سیدمحمد بهشتی، دبیر زبان خارجه و شهید محمدعلی رجایی، دبیر ریاضیات نام برد.

حاصل جست‌وجوی همشهری محله برای پیدا کردن نخستین مدرسه‌های تهران در این اینفوگرافی پیش‌روی شماست

زنگ اولین‌ها در پایتخت

نخستین مدرسه حوزوی

نام: مدرسه مروی
سال: ۱۲۹۱ شمسی

موقعیت: کوچه مروی
مدرسه مروی یا همان فیضیه تهران حدود سال ۱۲۹۱ شمسی به همت محمدحسین خان، ملقب به فخرالدوله مروی در زمان فتحعلی‌شاه بنا شد. مدرسه‌ای بر پایه علوم دینی و شیعی که علمای بزرگی آنجا تدریس و تحصیل می‌کردند و همچنان یکی از معتبرترین حوزه‌های علمیه کشور است.

نخستین هنرستان صنعتی

نام: هنرستان ماندگار صنعتی
سال: ۱۲۸۶ شمسی

موقعیت: خیابان ۳۰ تیر
سال ۱۲۸۶ نخستین هنرستان فنی تهران به همت یک مهندس آلمانی در تهران تأسیس شد. هنرستان با پذیرش ۴۰ شاگرد که به گواهی اسناد موجود بزرگ‌ترین آنها ۱۸ و کوچک‌ترین شان ۸ سال داشت فعالیت خود را آغاز کرد. این هنرستان بعدها به عنوان هنرستان صنعتی تهران به فعالیت خود ادامه داد.

نخستین مدرسه علوم سیاسی

نام: مدرسه علوم سیاسی
سال: ۱۲۷۸ شمسی

موقعیت: بین لاله‌زار و فردوسی
نخستین مدرسه سیاسی تهران مدرسه‌ای بود که به منظور تعلیم علوم سیاسی به فرمان مظفرالدین‌شاه قاجار در ۲۸ آذر ۱۲۷۸ خورشیدی در تهران افتتاح شد. ریاست این مدرسه ابتدا برعهده میرزا حسن خان مشیرالملک بود. او در نطق افتتاحیه مدرسه اظهار کرد که هدف مدرسه علوم سیاسی این است که از میان خانواده‌های نجیب و اصیل مملکت شاگرد بپذیرد. شاگردان از ۱۲سالگی وارد این مدرسه می‌شدند.

نخستین مسجد-مدرسه

نام: مدرسه سپهسالار
سال: ۱۲۵۸ شمسی

موقعیت: بهارستان
مدرسه سپهسالار توسط میرزا حسن خان سپهسالار، صدراعظم ناصرالدین‌شاه قاجار بنا شده است. معماری این مسجد و مدرسه از شاهکارهای معماری مذهبی ایران است که در آثار ملی کشور ثبت شده است. تلفیق مسجد و مدرسه باعث شده بود تا بیشتر علوم تدرسی این مدرسه بر پایه فقه و دین باشد.

نخستین مدرسه نوین آموزشی شمیران

نام: مدرسه ملی دز اشیب
سال: ۱۲۸۲ شمسی

موقعیت: روستای دزاشیب
در منطقه شمیران، پیش از انقلاب مشروطه، در روستای دزاشیب نخستین مدرسه نوین شمیرانات گشایش یافت. این مدرسه که فعالیت آن منحصر به فصل خود را شروع کرد. دکتر حسن علوی، بنیانگذار مدرسه نایبانیان تهران، آن را در بخش‌های آموزشی و کارگاهی بنا نهاد. اسم مدرسه بعد از انقلاب به نام شهید محبی از دانش‌آموزان شمیران منتقل می‌شوند، در شمیران نیز امکان ادامه تحصیل فرزندان خود را داشته باشند.

نخستین مدرسه نایبانیان

نام: شهید محبی
سال: ۱۲۴۲ شمسی

موقعیت: محدوده بلوار آیت‌الله کاشانی و شهرزیا
نخستین مدرسه نایبانیان سال ۱۲۴۲ در غرب تهران کار خود را شروع کرد. دکتر حسن علوی، بنیانگذار مدرسه نایبانیان تهران، آن را در بخش‌های آموزشی و کارگاهی بنا نهاد. اسم مدرسه بعد از انقلاب به نام شهید محبی از دانش‌آموزان شمیران منتقل می‌شوند، در شمیران نیز امکان ادامه تحصیل فرزندان خود را داشته باشند.

نخستین مدرسه ناشنویان

نام: باغچه‌بان
سال: ۱۳۱۲ شمسی

موقعیت: یوسف‌آباد
نخستین مدرسه ناشنویان تهران سال ۱۳۱۲ در محله یوسف‌آباد به همت مرحوم میرزا جبار عسگرزاده مشهور به جبار باغچه‌بان تأسیس شد. این آموزشگاه با ۳۹ دانش‌آموز، ۲۵ کادر آموزشی و خدماتی و ۲۵ کلاس درس فعالیتش را آغاز کرد و در گذر زمان به تعداد کلاس‌ها و دانش‌آموزان و کادر آموزشی افزوده شد.

نخستین مدرسه نظام تهران

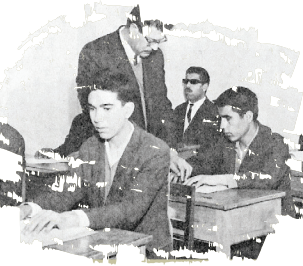
درس نظام در باغ‌شاه

اگر چه ساماندهی و آموزش نظامی در همه ادوار تاریخ ایران وجود داشته است اما در دوره صفوی و بعد از شکست‌های بی‌دری در برابر عثمانی بود که به‌طور جدی پیگیری شد پس از آن تاریخ شکل تربیت نیروی نظامی تغییر کرد، چون تا پیش از آن آموزش نظام به شکل عمومی و طایفه‌ای بود. رضاخان در دی‌ماه ۱۳۰۰ شمسی زمانی که به وزارت جنگ منصوب شد دستور متجددالشیکل کردن نیروهای نظامی را صادر کرد. او نخستین مدرسه نظام تهران را که به‌نام مدرسه کل نظام معروف بود در باغ‌شاه راه‌اندازی کرد. در این مدرسه گذشته از برنامه وزارت فرهنگ، موضوعات نظامی نیز تدریس می‌شد و شاگردان پس از گذراندن دوره چهارساله به دوره عالی راه می‌یافتند. دروس ارائه‌شده در مدرسه نظام شامل تاکتیک و خدمات صحرایی، مشق‌های نظامی، ریاضیات، زبان خارجی (فرانسوی و انگلیسی) بود.

نخستین مدرسه روستایی غرب

نام: مدرسه فرمانفرمایان
سال: ۱۳۲۲

موقعیت: محله پونک
معصومه بانو، یکی از همسران ارباب فرمانفرما، زن خیر و نیک‌اندیشی بود که زمین این مدرسه را وقف کرد و به همت اهالی ساخته شد. مدرسه فرمانفرمایان در نزدیکی امامزاده عیسی و زینعلی(ع) پونک قرار دارد. البته این روزها دیگر کاربری مدرسه ندارد و مسکونی است.

نخستین مدرسه کشاورزی

نام: مدرسه فلاحات ناصری
سال: ۱۲۷۹

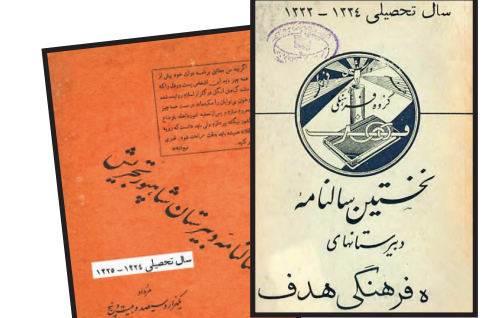
موقعیت: چهار دانگه تهران
نخستین مدرسه کشاورزی در ایران در سال ۱۲۷۹ خورشیدی به نام مدرسه فلاحات مظفری، در قریه چهار دانگه تهران تأسیس شد. دانش‌آموزان بعد از گذراندن دوران ابتدایی وارد این مدرسه می‌شدند. مدرسه فلاحات ناصری پس از ۶ سال به محل دانشسرای عالی منتقل شد و باغ نگارستان برای انجام عملیات کشاورزی آن در نظر گرفته شد.

نخستین مدرسه بخش کن

نام: مدرسه بهمن
سال: ۱۲۲۷ شمسی

موقعیت: شمال محله کن به سمت بهاران
کن جزو نخستین روستاهایی بود که دبستان‌دار شد؛ دبستانی پسرانه که شیوه‌های آموزش در آن هیچ سختی با شیوه‌های آموزش مکتبخانه‌ای و آموزش سنتی پیش از خود نداشت. سال ۱۲۲۵ نیز نخستین دبیرستان کن افتتاح شد تا دانش‌آموزانی که در سال ۱۲۲۷ وارد دبستان شده بودند، بتوانند تحصیلات تکمیلی خود را در روستای خودشان دنبال کنند. در این سال حدود ۳۰ نفر ثبت‌نام کردند.

در باره سالنامه‌های مدارس چقدر می‌دانید
گنجینه گمشده
فرهنگ و تاریخ تهران

سمیرا باباجانپور - خبرنگار

یکی از مهم‌ترین منابع تاریخی تهران که کمتر کسی از وجود آن خبر دارد «سالنامه‌های مدارس» است که در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ منتشر می‌شد. برخی از پژوهشگران این سالنامه‌ها را بنوعی «دایره‌المعارف آموزش و پرورش» یا «نشاننامه تعلیم و تربیت» می‌نامند. اگر این سالنامه‌ها مرور کنید خواهید دید گزارش‌ها و مطالب آن منحصر به مدارس و آموزش و پرورش نیست و نوعی گزارش‌هایی ارزشمند از فرهنگ و تاریخ و جغرافیای تهران است. این سالنامه‌ها که در نقشه جامع علم و دانش برنامه‌ریزی شده بودند با همت بسیار ستودنی معلمان و مدیران و دانش‌آموزان مدارس در دورانی به چاپ رسیدند که امکانات نشر بسیار محدود و هزینه آماده‌سازی آنها بسیار گزاف بود و از همین رو، به‌صورت نامنظم و عموماً با عمری کوتاه منتشر شدند. هر چند بخش کوچکی از این سالنامه‌ها به همت پژوهشگران جمع‌آوری و منتشر شده است اما بسیاری از آنها که بر اساس برآورد پژوهشگران حدود ۳۰۰ جلادت شاید که در کنج خانه دانش‌آموزان قدیمی این مدارس خاک می‌خورد و دسترسی به آنها امکان‌پذیر نیست.

از نمونه این سالنامه‌ها می‌توان به «نخستین سالنامه دبیرستان‌های گروه فرهنگی هدف-تهران اسال تحصیلی ۱۳۳۴-۱۳۳۳ ه.ش»، «سالنامه دبیرستان دکتر ولی‌الله نصر، تهران اسال تحصیلی ۱۳۴۵-۱۳۴۴ ه.ش»، «۳ شماره سالنامه دبیرستان شامپور تجرش طی سال‌های تحصیلی ۱۳۲۲-۱۳۲۵ ه.ش»، «سالنامه دبیرستان رهنما تهران اسال تحصیلی ۱۳۳۵-۱۳۳۶ ه.ش»، «سالنامه دبیرستان علمیه تهران اسال تحصیلی ۱۳۱۴-۱۳۱۵ ه.ش»، «سالنامه دبیرستان شرف تهران اسال تحصیلی ۱۳۳۶-۱۳۳۷ ه.ش»، «سالنامه بنیاد فرهنگی البرز تهران اسال تحصیلی ۱۳۴۴-۱۳۴۵ ه.ش»، «پنج‌نامه مدیر دبیرستان شامپور تجرش ۱۳۲۵ ه.ش» و «سالنامه دبستان بهمن محله کن «شاه‌راه کرد»

علائی‌زاده مدیر مدرسه کن، در یادداشتی که در سالنامه فرهنگ ۱۳۲۸ منتشر شده، نوشته است: «هفتم مهرماه ۱۳۲۷ طبق ابلاغ اداره فرهنگ حومه تهران، اینجانب (علائی‌زاده) به سمت مدیریت دبستان بهمن کن منصوب و مشغول کار شدم. در آن تاریخ در تمام بخش کن فقط باب دبستان در مرکز بخش کن وجود داشت که اسمی شش کلاسه، ولی تعداد دانش‌آموزان در حدود ۱۲۰ نفر بود و در ۴ اتاق مشغول تحصیل بودند. عده کارکنان دبستان یک نفر مدیر و ۴ نفر آموزگار و ۲ نفر خدمتگزار جزء بود و اثاثیه موجود دبستان به‌تمامی فرسوده و به‌ناچار از آنها استفاده می‌شد.» عموم این سالنامه به غیر از اطلاعات و اخبار مدرسه، سرشار از اسامی معلمان، شخصیت‌های تأثیرگذار و ادب و رسوم و فرهنگ مردم تهران است که منبعی قابل اعتماد و ارزشمند برای پژوهش‌های تهران‌شناسی به‌شمار می‌رود. همچنین وجود عکس‌های بی‌نظیر از مدارس و دانش‌آموزان و همچنین فضای جغرافیایی و محلی اطراف مدرسه به این سالنامه‌ها هویتی تاریخی بخشیده که نیازمند توجه است.

